

Rae valla XVII ajalookonverentsi esinejad ja ettekanded

Dr Tiina-Mall Kreem – „Jüri kiriku torn - kodukirikutorn

Dr Tiina-Mall Kreem, kunstiteadlane, ajaloo- ja arhitektuuri-, uurimis- ja praktiliste tööde aluste õpetaja Kadrioru Saksa Gümnaasiumis.

Lõpetanud Tartu Ülikooli, kaitsnud samas magistrikraadi ja Eesti Kunstiakadeemias doktorikraadi. Töötanud aastatel 1993–2020 Eesti Kunstimuuseumis, sh Kadrioru kunstimuuseumis. Korraldanud arvukalt näitusi, kirjutanud hulgaliselt teadusartikleid ja mitmeid raamatuid, sh kaks lasteraamatut. Pannud aluse Kadrioru kunstimuuseumi hariduskeskusele Lossikool ning loonud arvukalt veebipõhiseid õppematerjale koolidele.

Peamised uurimisvaldkonnad on Eesti luterlik kirikuehitus, - arhitektuur ja kunst 19. sajandil ning Eesti ajaloo

pilditraditsioon 19.–21. sajandini ja viimastel aastatel (seoses eestikeelse raamatu 500. aastapäevaga) ka eksliibrisekunst.

Suurimaks väljakutseks on õpetajatöö, kooli ja teadusmaailma vaheliste sidemete tugevdamine.

Ettekande „Jüri kiriku torn – kodukirikutorn“ tutvustus:

Minu ettekanne võtab esmalt vaatluse alla tornide üldise olemuse ja nende ehitamise motiivid ning keskendub seejärel 19. sajandi II poolel mitte ainult Eestit, vaid kogu Euroopat tabanud kirikute ja kirikutornide ehitusbuumile.

Kitsamalt tulevad vaatluse alla Jüri kiriku torn ja naaberkihelkondade kirikute tornid, tornid kui kohalike elanike religioossuse ja eneseteadvuse väljendajad, kui maamärgid ja teeviidad.

Ettekande eesmärkideks on: esiteks – paigutada Jüri kiriku torn laiemasse kultuurikonteksti; teiseks – värskendada auditooriumi tähelepanu kohati ehk liigagi enesestmõistetavaks muutunud asjade ja nähtuste suhtes; ja lõpuks – tugevdada noorte soovi oma kodukirikut hoida.

Jüri Kivimäe – Miks me tähistame eestikeelse trükisõna algust 16. sajandil

Professor **Jüri Kivimäe** on ajaloolane ja arhivaar.

Pärnust pärit noormees sai 1970. aastal Tartu Riiklikust Ülikoolist ajaloolase ja ajalooõpetaja kutse ning diplomi. Tema lõputöö käsitles Tartu jesuiitide kolleegiumi ajalugu 16. sajandil.

Pärast ülikooli töötas ta aastatel 1970–1975 Tallinnas kirjastuses Valgus "Eesti nõukogude entsüklopeedia" ajaloo ja filosoofia toimetajana. Aastatel 1975–1990 oli Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi teaduslik töötaja.

1981. aastal kaitses ta väitekirja Narva kaubanduse ja kaubanduspoliitika ajaloost 16. sajandil.

1996 valiti Jüri Kivimäe Tartu Ülikooli üldajaloo korraliseks professoriks. Alates 1999. aastast on ta Toronto Ülikooli ajaloo professor õpetades peamiselt Baltikumi, sealhulgas ka Hansa Liidu ajalugu ja vanu Liivimaa kroonikaid.

Foto Vikipeediast

Lisaks Tartu ja Toronto ülikoolile on ta õpetanud Tallinna, Tampere, Turu ja Riia ülikoolides ning olnud stipendiaadina uurimistööl Rootsis ja Saksamaal. Tema peamine uurimisvaldkond on Liivimaa vanem ajalugu.

Ettekande „Miks me tähistame eestikeelse trükisõna algust 16. sajandil?“ tutvustus

Vastust sellele küsimusele tuleb otsida sündmustest, mis toimusid veidi enam kui viissada aastat tagasi. Martin Lutheri poolt 1517. aastal alguse saanud kirikureformatsioon Saksamaal nõudis rahvakeelset jumalateenistust ja kirikulaule, kuid ka usuõpetuse käsiraamatut küsimuste ja vastuste kujul, mida nimetatakse katekismuseks. Rahvakeelsus tähendas, et uut, Lutheri ehk evangeeliumi usku tuli õpetada siin maal nii saksa kui eesti keeles, lisaks ka rootsi keeles.

1525. aastal peeti Põhja-Saksamaa juhtivas hansalinnas kinni vaaditais trükitud luterlikke raamatuid, sealhulgas ka liivi-, läti- ja eesti rahvakeelseid missaraamatuid, mida taheti laevaga Riiga toimetada. See ongi varaseim teade eestikeelse trükisõna algusest. Kümme aastat hiljem, 1535. aastal, trükiti Saksamaal alamsaksa ja eestikeelne ehk nn Wanrardi ja Koelli katekismus, mis Tallinnas pandi keelu alla ja hävitati, ent selle raamatu katkendid avastati 1929. aastal. Kui arvestada asjaolu, et eestlased nii linnas kui maal olid viissada aastat tagasi enamasti kirjaoskamatud, siis pidid varasemad eestikeelsed trükitud raamatud olema mõeldud ennekõike kirikuõpetajatele, kes püüdsid oma koguduste eestlastele, aga ka linnakoolide õpilastele seletada emakeeles usutõdesid ning õpetada kirikulaule. Järelikult on eesti kirjakeele ja trükisõna algus eestlaste maal peamiselt seotud luterliku kiriku sihikindla tegevusega, mis on rajanud eestluse tänapäeva ulatuva kultuurisilla.

Kristiina Ross – Kuidas Anton Thor Helle juhtimisel Piiblit tõlgiti

Foto Vikipeediast

Eesti Keele Instituudi juhtivteadur **Kristiina Ross** on Eesti keeleteadlane ja tõlkija.

1978. aastal lõpetas ta Tartu Riikliku Ülikooli eesti filoloogia erialal. Samal aastal asus ta tööle Keele ja Kirjanduse Instituuti. 1984. aastal sai filoloogiakandidaadi kraadi. 1996–2000 oli ta Eesti Keele Instituudi teadusdirektor, 2000–2006 EKI eesti murrete ja lähisugukeelte sektori juhataja. 2016. aastast on ta juhtivteadur.

1992. aastast pidas ta Eesti ümanitaarinstituudis loenguid. Ta on uurinud eesti ja teiste läänemeresoome keelte grammatikat, samuti on ta avaldanud artikleid eesti varasema piiblitõlke tekstoloogiast. 1985. aastal ilmus temalt EELK Usuteaduste Instituudi toimetiste hulgas kaheosaline "Heebrea keel algajatele".

Ross on tõlkinud heebrea luulet (valimik "Uni Jeruusalemmas") ning prantsuse keelest Blaise Pascali "Mõtted" ja markii de Sade'i "Justine ehk Vooruse õnnetused".

Ettekande „Kuidas Anton Thor Helle juhtimisel Piiblit tõlgiti?“ tutvustus

Oma ettekandes räägin sellest, missugune on 1739. aastal välja antud piiblitõlke tähendus eesti kultuuriloos ja kuidas selle tõlkeni jõuti.

Piiblitõlkega loodi ühtne eesti kirjakeel, mis omakorda oli vältimatu eeldus 19. sajandi rahvuslikule tõusule. 16. sajandi alguses kuulutas Martin Luther, et kõik kristlased peavad saama ise Piiblit lugeda ja selleks tuleb Piibel tõlkida rahvakeeltesse. Selle üleskutse nõudel algas luterlikes maades kiiresti levima kooliharidus ja hakati jõuliselt arendama kirjakeeli. Piibli tõlkimine eesti keelde võttis kaua aega ja nõudis suurt pingutust. Olude sunnil olid tõlkijateks saksa (ja rootsi) emakeelega pastorid, kes olid eesti keele omandanud alles täiskasvanu eas teise keelena. Piibli kreeka keelse osa, Uut Testamenti, hakati eesti keelde tõlkima 17. sajandi esimesel poolel. Trükipiibli väljaandmiseni jõuti Jüri pastori Anton Thor Helle juhtimisel, kui heebrea keelest tõlgiti ka Piibli varasem osa, Vana Testament, ning kogu tõlge keeleliselt ühtlustati.

Vana Testamendi tõlke käsikiri on tänini säilinud. See koosneb eri tõlkijate tõlgitud osadest, mida on toimetamise käigus mitmeid kordi parandatud ja ühtlustatud. Suur osa toimetuspärandustest on kirja pandud Anton Thor Helle käekirjas. Tema käega on kirja pandud ka eraldi vihikusse kogutud ühtlustavad keeleparandused. See kinnitab, et just Anton Thor Hellel oli piiblitõlke valmimisel ja ühtlustamisel eriti suur roll.

Eesti piiblitõlge on küll hilisem kui meie luterlike naaberrahvaste tõlked, kuid see on omapärane ja põnev tõlge, mis vastab hästi oma ajastu uusimale teaduslikule mõttele.

Annika Viht – „Mida räägib Anton Thor Helle „Lühike sissejuhatus eesti keelde“ 18. sajandi keele kohta

Eesti Keele Instituudi vanemeaduri, eesti kirjakeele ajaloo uurija Annika Viht'i uurimisvaldkonnaks on keeletaduse ajalugu, vaimulik keel, kirjakeele ajalugu ja piiblitõlked

Magistrikaadi kaitses Viht 2007. a. teemaga „Eesti morfoloogilise mõtte ajalugu Stahlist Ahrensini“. Aastatel 2007- 2012 oli ta doktoriõppes, doktoritöö teema oli „Tõlkekeele dünaamika piibli esmaeestinduse käigus: verbi morfosüntaksi areng ja lõplik toimetamisfaas“

Praegune uurimisteema: „Eestlaste teekond euroopaliku kultuuri objektist subjektiks vennastekoguduse kirjavara peeglis“ käsitleb vennastekoguduse liikumist ja selle aktiivsusega kaasnenud tekstilist eneseteostust

Ettekande „Mida räägib Anton Thor Helle ”Lühike sissejuhatus eesti keelde” 18. sajandi keele kohta?“ tutvustus

Anton Thor Helle keeleõpetus "Lühike sissejuhatus eesti keelde" (1732) sisaldab lisaks grammatikale ja sõnastikule vanasõnu, kõnekäände ja mõistatusi, kohanimedid, rahvakalendri tähtpäevi, taimede nimetusi ja õpetlikke kahekõnesid. Kahekõnede keelematerjal on väljaandja Eberhard Gutsleffi sõnutsi üksnes talupoegade suust nopitud. Dialoogid pakuvad väärtuslikku infot selle kohta, kuidas võisid kõlada 18. sajandi vestlused. Ettekandes tuleb jutuks, kuidas dialoogides tervitati ja hüvasti jäeti ning kuidas küsiti ja vastati. Vaatame ka, kuidas erinesid eestlaste omavahelised vestlused eestlase ja sakslase dialoogidest.